

УДК 338.242.2

СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО ЯК ПЕРСПЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Попович Д.В., Баранова М.-С.Б.

Львівський національний університет імені Івана Франка

Соціальне підприємництво є досить новим поняттям в Україні, його запровадження у вітчизняному бізнесі не є поширеним у порівнянні з країнами Європи та США. При цьому соціальне підприємництво є досить перспективним інструментом для держави та бізнесу для покращення соціального стану населення. Особливу цінність цей вид бізнесу набуває у сучасних умовах економічної кризи, яка спостерігається в нашій країні.

Ключові слова: соціальне підприємництво, соціальний бізнес, громадськість, традиційний бізнес, благодійні організації, фінансування, розподіл прибутку.

Постановка проблеми. На сучасному етапі соціальне підприємництво в нашій країні не набуло широкого розвитку. Отже, існує необхідність розгляду практичного функціонування небагаточисленних діючих соціальних підприємств, визначення переваг соціального підприємництва та перспектив його подальшого розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концепції соціальної ролі бізнесу поступово почали складатися в 50-х рр. ХХ ст. Саме тоді вийшла книга Хоурда Боуена «Соціальна відповідальність бізнесмена», де автор поширював концепцію соціальної відповідальності на бізнес та говорив про те, що усвідомлення більш широких соціальних цілей при прийнятті ділових рішень може принести соціальні й економічні вигоди суспільству [1].

Саме ж поняття «соціальне підприємництво» з'явилося вперше у Сполучених Штатах в 1970-х роках у процесі діяльності неприбуткових організацій. Кілька організацій розпочали свій бізнес, щоб створити робочі місця для соціально незахищених категорій населення. Основна ідея полягала в тому, що соціальне підприємництво може виконувати дві функції: мати позитивний соціальний вплив і бути фінансово незалежним та прибутковим [4]. На жаль, серед вітчизняних науковців дане поняття не набуло розвитку, окрім деяких поодиноких досліджень окремих авторів [3].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Про соціальне підприємництво в Україні заговорили ще на початку 2000-х років, однак досі більшість представників бізнесу погано розуміють механізм його дії. Вони не розглядали у ньому потенціал для себе та дієвий інструмент розв'язання суспільних проблем. Тим паче не усвідомлюють переваг соціального бізнесу влада та суспільство. Саме тому популяризація соціального підприємництва, дослідження його теоретичних та практичних аспектів набуває особливої актуальності на сучасному етапі розвитку нашої країни.

Мета статті. Метою дослідження є оцінка теоретичного і практичного стану соціального підприємництва в Україні, характерних особливостей його функціонування в сучасних умовах та перспектив подальшого розвитку.

Виклад основного матеріалу. Існує безліч визначень соціального підприємництва. З одного боку, соціальне підприємництво – це бізнес із пе-

редусім соціальними цілями, чий надлишок радше реінвестується на досягнення цих цілей або безпосередньо в громаду, а не здобувається задля максимізації прибутку акціонерів або власників [7]. З іншого – соціальні підприємства є своєрідними гібридами, що поєднують соціальні цінності із комерційною практикою. Ще один погляд зводиться до розуміння соціального підприємництва як системи господарювання, складовими якої є соціальні підприємства, де соціальні підприємства – це соціально орієнтовані суб'єкти підприємництва, діяльність яких спрямована на досягнення добробуту територіальних громад (соціальні, екологічні та етичні цілі) шляхом використання системного взаємозв'язку розвитку соціального підприємництва і розвитку місцевої економіки [4].

Найбільш поширене визначення соціального підприємництва належить Грегору Дізу, який виділив п'ять факторів, що його визначають: 1) прийняття на себе місії створення і підтримки соціальних цінностей (блага); 2) виявлення і використання нових можливостей для реалізації обраної місії; 3) здійснення безперервного процесу інновацій, адаптації і навчання; 4) рішучість дій, яка не обмежена ресурсами; 5) висока відповідальність підприємця за результати своєї діяльності – як перед безпосередніми клієнтами, так і перед суспільством [5].

З досвіду функціонування і розвитку соціального підприємництва в Україні провідні спеціалісти в даній галузі формують і виділяють такі основні характерні риси [10]:

1. Це бізнес. Не важливо, який бізнес, традиційний чи інноваційний, виробництво чи послуги, сільське господарство чи освіта, головне, щоб він був рентабельним.

2. Чітко визначені соціальні цілі. Соціальні цілі повинні бути прописані у статуті організації або в інших документах, які приймаються засновниками і є обов'язковими до виконання.

3. Прибуток реінвестується в розширення діяльності та/або спрямовується на досягнення соціальних цілей.

4. Демократичне управління. Ідеальним варіантом демократичного управління є залучення до процесу прийняття рішень усіх зацікавлених сторін, що забезпечує відкритість та прозорість роботи соціального підприємства.

Соціальне підприємництво перебуває на межі традиційного підприємництва та благодійності,

бере від благодійності соціальну спрямованість діяльності, а від бізнесу – підприємницький підхід (табл. 1).

Можна виділити такі критерії соціального підприємництва:

- Соціальний вплив (спрямованість на вирішення чи пом'якшення конкретної відчутної соціальної проблеми).
- Інноваційність (застосування нових підходів, нових способів розв'язання як давньої, так і нової соціальної проблеми).
- Самоокупність і фінансова стійкість (незалежність від зовнішнього фінансування).
- Тиражованість (відтворюваність моделі соціального підприємства в інших географічних і соціальних умовах).

Соціальне підприємництво безпосередньо пов'язується із соціальною місією організацій – інвестиціями в особистісний розвиток персоналу, представників цільових груп як учасників або бенефіціарів, так і в сприянні залученню нових ресурсів для реалізації соціальної місії бізнесу.

За свій недовгий час існування соціальний бізнес вже чітко поділився на три моделі (американська, європейська та модель «соціальний підприємець-інноватор»), які відрізняються характерними рисами одна від одної.

В Україні здебільшого популяризована європейська модель. Відповідно до неї, соціальне підприємництво має чотири чіткі критерії. По-перше, це бізнес. По-друге, соціальна мета – те, для чого працює цей бізнес. Третє – розподіл прибутку, де чітко визначено, скільки відсотків буде йти на соціальну мету. Четвертий критерій – демократичне управління.

Щодо інших моделей, вони так само можуть бути представлені в Україні. Наприклад, у США громадські організації можуть мати комерційну складову – тоді всі зароблені кошти йдуть на їхню статутну діяльність. Ця ж комерційна складова і є соціальним підприємництвом, що є суттю американської моделі.

Ще однією моделлю, яка у світі широко пропагується, є так звана модель соціальних інноваторів. Йдеться про інноваторів-підприємців – конкретних особистостей, які придумують щось таке, що змінює життя людей на краще. Наприклад, Мохаммад Юнус, який створив Грамін Банк у Бангладеші, що дозволило бідним сім'ям отримати мікрокредитування [6].

В Україні не існує законодавчо затверджених понять «соціальне підприємництво», «соціальне підприємство», «підприємства соціальної економіки». Таким чином можна зробити висно-

вок, що офіційно соціальних підприємств і соціального підприємництва в Україні немає. Однак у різних нормативно-правових джерелах існують положення, що дозволяють створювати підприємства, які за міжнародними стандартами можуть бути класифіковані як соціальні. Отже, більшість соціальних підприємств зареєстровані як ФОП – 16, як громадська організація – 14, приватне підприємство та підприємство громадського об'єднання – по 8, ТзОВ – 4, організація громадського об'єднання та благодійна організація – по 2, і громадська спілка – 1 [12].

Позитивним моментом розвитку соціального підприємництва в Україні варто відмітити підвищення попиту на культуру споживання. Сьогодні, перш, ніж купувати товар, споживачі детально вивчають не тільки цінову політику товару, а й країну-виробника, якісні характеристики та наявність соціальної складової. А це стає вагомим аргументом щодо поширення соціального підприємництва в Україні. Так як соціальних підприємств в Україні не так багато, то соціальні підприємці можуть легко зайняти відповідну нішу і своїх безпосередніх клієнтів, вирішуючи при цьому фінансову складову підприємства і налагоджуючи контакт із громадськістю. В останні роки в Україні соціальне підприємництво набуває все більшої популярності серед громадських організацій, як ефективний механізм вирішення локальних соціальних та економічних проблем територіальних громад (табл. 2).

Аналізуючи соціальні підприємства за територіальним розміщенням в Україні слід зазначити, що найбільше їх знаходиться у Києві – 15, Львові – 5, Черкасах – 4. Така ситуація пояснюється економічною привабливістю столиці та великим соціальним розвитком громади міста Львова [3].

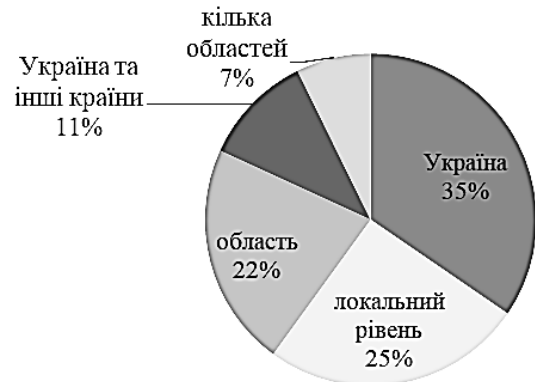

Рис. 1. Територія, на яку поширюється діяльність соціальних підприємств, 2016

Джерело: розроблено авторами за даними [3]

Таблиця 1

Відмінності соціального підприємництва від благодійної організації та традиційного бізнесу

Соціальне підприємництво	Благодійна організація	Традиційний бізнес
Соціально-орієнтована структура	Соціально-орієнтована структура	Комерційна структура
Не залежить від зовнішніх джерел фінансування; необхідний тільки стартовий капітал	Залежить від зовнішніх джерел фінансування, донорів	Не залежить від зовнішніх джерел фінансування; необхідний тільки стартовий капітал
Отримує дохід від власної діяльності, метою якої є пом'якшення або розв'язання конкретних соціальних проблем	Отримує гранти та пожертви, які спрямовуються на розв'язання соціальних проблем	Отримує дохід від власної діяльності, метою якої є максимізація прибутку
Прибуток реінвестується	Немає прибутку	Прибуток розподіляється серед акціонерів

Джерело: розроблено авторами за даними [13]

Соціальні підприємства, за кілька років існування на ринку збільшують кордони свого бізнесу шляхом стійкого економічного розвитку та продажу франшиз на ведення бізнесу (рис. 1).

Є два типи соціальних підприємств, де перший тип – соціальні підприємства, які створюються спеціально для того, щоб працевлаштувати людей із вразливих груп населення (30 підприємств). А другий – створення власного бізнесу з метою генерування прибутку, який витрачатиметься на статутні цілі громадських організацій: 81 підприємство, в тому числі на підтримку діяльності організацій – 34, підтримку послуг

для окремих груп населення – 27, фінансування окремих видів послуг – 20 [3].

Також важливо зауважити, що процес створення і функціонування соціального підприємства неможливий без фінансової складової. На сьогодні в Україні серед підприємств існують такі джерела фінансування: 1) отримання грантів від міжнародних організацій; 2) створення соціальних підприємств на основі громадської організації; 3) кредитування за зменшеними ставками; 4) власні інвестиції; 5) краудфандингові платформи (рис. 2).

У процесі становлення соціального підприємства виникають також чинники, що

Таблиця 2

Соціальні підприємства України станом на кінець 2016 р.

Медичний центр «Здоров'я»	
Фактична адреса / форма діяльності / рік заснування	м. Новоазовськ / ТОВ / 2005
Бізнес-складова / соціальна складова	Платні медичні послуги / Реабілітація інвалідів, що мають наслідки перенесеного ураження нервової системи та патології опорно-рухового апарату
Розподіл прибутку (реінвестиції/соціальна складова) / джерела фінансування	70/30 / власні інвестиції, гранти, кредити
Студія бельгійського шоколаду «Pan-Chocolatier»	
Фактична адреса / форма діяльності / рік заснування	м. Миколаїв / ФОП / 2011
Бізнес-складова / соціальна складова	Продаж цукерок / Створення 2-5 робочих місць для батьків дітей, які хворіють ДЦП
Розподіл прибутку (реінвестиції/соціальна складова) / джерела фінансування	80/20 / власні інвестиції, гранти
Пекарня «Горіховий дім»	
Фактична адреса / форма діяльності / рік заснування	м. Львів / ГО+ФОП / 2011
Бізнес-складова / соціальна складова	Продаж печива / Створені робочі місця для професійної інтеграції цільових груп (жінки у кризових ситуаціях)
Розподіл прибутку (реінвестиції/соціальна складова) / джерела фінансування	20/50/30 (кредити) / власні інвестиції, гранти, кредити
Пекарня «Булка»	
Фактична адреса / форма діяльності / рік заснування	м. Київ / ФОП / 2013
Бізнес-складова / соціальна складова	Продаж печива, хліба / Безкоштовне надання хлібобулочних виробів дитячим навчальним закладам
Розподіл прибутку / джерела фінансування	немає даних / власні інвестиції
Громадський ресторан UrbanSpace100	
Фактична адреса / форма діяльності / рік заснування	м. Івано-Франківськ / ГО / 2014
Бізнес-складова / соціальна складова	Ресторан / Прибуток направляється на розвиток соціальних проєктів м. Івано-Франківська
Розподіл прибутку (реінвестиції/соціальна складова) / джерела фінансування	20/80 / власні інвестиції
ZELENEW	
Фактична адреса / форма діяльності / рік заснування	м. Львів / ФОП / 2014
Бізнес-складова / соціальна складова	Продаж виробів з переробленого пластику / Фінансування важливих соціальних ініціатив та екотехнологій
Розподіл прибутку (реінвестиції/соціальна складова) / джерела фінансування	немає даних / власні інвестиції
Магазин «Ласка»	
Фактична адреса / форма діяльності / рік заснування	м. Київ / ФОП / 2012
Бізнес-складова / соціальна складова	Продаж одягу, взуття, аксесуарів / Фінансує благодійні фонди, а також розвиває власні проєкти
Розподіл прибутку (реінвестиції/соціальна складова) / джерела фінансування	немає даних / власні інвестиції

Джерело: розроблено авторами за даними [2, 10, 11]

стримують його розвиток. Серед таких проблем – низька мотивація (соціальне підприємництво пов'язане з більшими ризиками, ніж отримання грантів і державних субсидій); низький зв'язок із соціальною місією (серед керівників неурядових організацій, державних органів і громадськості поширене сприйняття бізнес-підходів і підприємницької діяльності як несумісного з соціальною місією, неприбутковим статусом або використанням ресурсів на потреби основної діяльності); низька фінансова стабільність (більшість неурядових організацій не можуть систематично діяти без додаткових інвестицій); обмежений доступ до кваліфікованих спеціалізованих послуг (юридичних, фінансових, маркетингових, рекламних тощо) [8, 9].

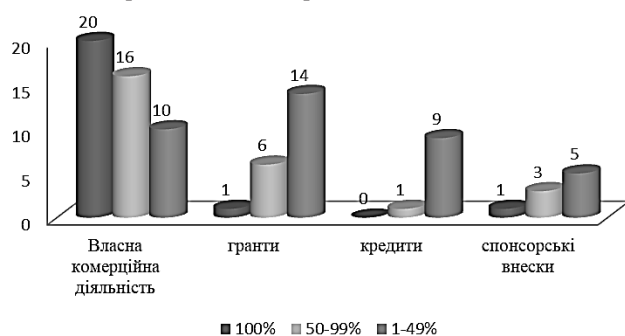

Рис. 2. Джерела фінансування соціальних підприємств України, 2016

Джерело: розроблено авторами за даними [3]

Сприяння розвитку соціального підприємництва на даному етапі можна поділити на зовнішні та внутрішні чинники (табл. 3).

Слід виділити характерні особливості соціального підприємництва на сучасному етапі в нашій державі:

1. Відсутність закону, який би регулював соціальне підприємництво. Це дає змогу працювати їм так, як це не забороняє чинне законодавство України.

2. Наявність ресурсів, які не задіяні традиційним бізнесом: люди з обмеженими можливостями; біженці (внутрішньо-переміщені особи); національні меншини; люди похилого віку; майно, що перебуває у власності громади.

3. Великий бізнес завжди зацікавлений в аутсорсингу, що дає змогу отримати соціальним підприємствам контракти, які забезпечать життєздатність бізнесу.

4. Зростання лояльності споживачів до продукції соціальних підприємств. Це дає змогу бути більш конкурентоспроможними виробниками.

5. Соціальне підприємництво підтримується міжнародними фондами і організаціями, що дає можливість отримати додаткові джерела доходів.

Таблиця 3

Чинники сприяння розвитку соціального підприємництва в Україні

Зовнішні чинники	Внутрішні чинники
Інформування загального населення про соціальне підприємництво	Підвищення кваліфікації персоналу та залучення компетентних фахівців
Спрощення системи оподаткування	Наявний досвід та імідж
Грантова підтримка	Розвиток виробництва
Пільгове кредитування	Розширення матеріально-технічної бази та спектру послуг
Підтримка з боку влади	Наявність партнерів та волонтерів
Створення мережі соціальних підприємств	Пошук нових клієнтів

Джерело: розроблено авторами за даними [3]

Висновки і пропозиції. Перспективи розвитку соціального підприємництва в Україні можна охарактеризувати в цілому як цілком оптимістичні. По-перше, соціальне підприємництво потрібне державі, бо дає можливість економити бюджетні кошти на соціальну сферу, підтвердженням чого є стрімкий розвиток таких організацій у Європі, де держава усіяло підтримує різні ініціативи соціальних підприємців; по-друге, соціальне підприємництво потрібне громадським організаціям, оскільки може стати серйозним джерелом доходу на фоні зменшення обсягів грантових програм; по-третє, у соціальному підприємстві зацікавлені вразливі верстви населення, які є досить цікавим ресурсом для інноваційних, ініціативних і далекоглядних підприємців, що можуть створити реальну конкуренцію традиційному бізнесу.

Список літератури:

- Бігняк О. В. Юридична та соціальна відповідальність суб'єктів підприємництва / О. В. Бігняк // Університет. наук. зап. – 2006. – № 1(17). – С. 150-154.
- Боднар Ю. Власними силами: найкращі проекти соціального бізнесу в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zeitgeist.platfor.ma/social-business-in-ukraine/>
- Гусак Н. Кращий досвід та сучасні тренди розвитку соціального підприємництва: Україна (результати дослідження) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://platformamsb.org/wpcontent/uploads/2016/11/Gusak_forum_SE_16.11.2016.pdf
- Доброва Н. В. Соціальне підприємництво [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/4298/1/.pdf>
- Dees J. G. The meaning of social entrepreneurship. Center for the Advancement of Social Entrepreneurship, Duke University's Fuqua School of Business, 2001 (revised vers.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.caseatduke.org/documents/dees_sedef.pdf
- Загакало О. Соціальне підприємництво – неочінена необхідність [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gazeta.dt.ua/economics_of_regions/socialne-pidpriyemnictvo-neocinena-neobhidnist-.html
- Кіресва О. Б. Соціальне підприємництво як засіб соціального розвитку / О. Б. Кіресва // Проблеми управління соціальним та гуманістичним розвитком: матеріали III регіон. наук.-практ. конф. / за заг. ред. В. Г. Вікторова. – Д.: ДРІДУ НАДУ, 2009. – С. 79-82.
- Кузнецов Д. Перспективи розвитку соціального підприємництва в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://odesinform.com/перспективи-розвитку-соціального-пі/>

9. Назарчук В. Поки соціальні підприємці в Україні не можуть конкурувати за ресурси з бізнесом [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mhp.org.ua/dymka-eksperta/vasil-nazaryk-poki-socialni-pidpri%D1%94mci-v-ukrajni-ne-mojyt-konkuryvati-za-resyrsi-z-biznesom>
10. Назарчук В. Про соціальне підприємництво та його роль в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://diyaua.wordpress.com/2014/08/21/sp/>
11. Сіренко Н. М. Соціальне підприємництво в Україні: основні аспекти / Н. М. Сіренко, Т.І.Лункіна // Міжнародний науково-виробничий журнал, № 1'2016(30) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dspace.mnau.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/1904/1/_1_2016%20сіренко%20рус.pdf
12. Социальное предпринимательство в Украине: Европейское исследование. Обмен опытом [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sesp.org.ua>
13. Що таке соціальне підприємництво? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ufb.org.ua/sector-blagodijnosti/filantropija-u-sviti/trendi/trend-2.htm>

Попович Д.В., Баранова М.-С.Б.

Львовский национальный университет имени Ивана Франко

СОЦИАЛЬНОЕ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВО КАК ПЕРСПЕКТИВНЫЙ ИНСТРУМЕНТ РЕШЕНИЯ ПРОБЛЕМ СОВРЕМЕННОГО ОБЩЕСТВА

Аннотация

Исследованы теоретические вопросы формирования социального предпринимательства в Украине. Рассмотрена проблема практического развития социальных предприятий. Проанализировано современное состояние развития данной отрасли. Описаны основные процессы и критерии формирования социального бизнеса, их адаптация на украинском рынке в современных условиях.

Ключевые слова: социальное предпринимательство, социальный бизнес, общественность, традиционный бизнес, благотворительные организации, финансирование, распределение прибыли.

Popovich D.V., Baranova M.-S.B.

Ivan Franko National University of Lviv

SOCIAL ENTREPRENEURSHIP AS A PROMISING TOOL FOR SOLVING THE PROBLEMS OF MODERN SOCIETY

Summary

Studies theoretical issues of formation of social entrepreneurship in Ukraine. The problem of the practical development of social enterprises. Analyzes the current state of development of the industry. Described the main processes and criteria for formation of social business, their adaptation to the Ukrainian market in modern conditions.

Keywords: social enterprise, social, business, community, traditional business, charities, funding, distribution of profits.